

Małgorzata A. Basińska⁴

Izabela Grzankowska

Elżbieta Kwidzińska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Przyczyny i czas pozostawania w bezdomności mężczyzn a ich percepcja siebie w relacjach z innymi ludźmi

Wstęp

Bezdomność jest trudnym problemem społecznym, generującym wiele problemów w funkcjonowaniu jednostek i zbiorowości. Zmiany społeczno-ekonomiczne, które pojawiły się po 1989 roku, przyczyniły się do rozwarstwienia społeczeństwa na płaszczyźnie ekonomicznej, a tym samym pojawienia się większej liczby osób bezdomnych, które nie były w stanie poradzić sobie w zmieniających się warunkach życia. Życie takich osób zaczęło ulegać degradacji we wszystkich wymiarach ich egzystencji (Stankiewicz, 2002).

Bezdomność, w wąskim znaczeniu, jest rozumiana jako względnie trwała sytuacja człowieka nieposiadającego dachu nad głową (Bartosz, Błażej, 1995). Szeroko definiowana bezdomność bierze pod uwagę oprócz kryterium ekonomicznego także kryterium społeczne (Oliwa-Ciesielska, 2004). Jest ona złożonym zjawiskiem społecznym oraz stanem bezdomnego człowieka, spowodowanym przez różne przyczyny

⁴ Adres do korespondencji dr hab. Małgorzata A. Basińska, prof. UKW, mbasinska@ukw.edu.pl

i przez fakt braku schronienia, spełniającego elementarne warunki, które pozwoliłyby uznać je za pomieszczenie mieszkalne (Duracz-Walczak, 2002; Stankiewicz, 2002). Należy jednak pamiętać, że istotą bezdomności jest nie tylko brak dachu nad głową, gdyż można zostać bezdomnym w znaczeniu psychologicznym. Przyjmując taką perspektywę, myślimy o fakcie bezdomności jako o kryzysie egzystencji człowieka, który nie tylko nie posiada aktualnego miejsca zamieszkania, ale jest pozbawiony środków służących zaspokojeniu elementarnych potrzeb, a w wyniku rozpadu więzi społecznych został wyrwany ze swojego środowiska (Pawlik-Popielarska, 2008).

Przynależność do grupy osób bezdomnych nie jest na ogół skutkiem decyzji i świadomego wyboru, ale doświadczenia kryzysu i braku (Nesterowicz-Wyborska, 2008), a także wynikiem licznych negatywnych zmian w życiu człowieka (Chwaszcz, 2008). Proces przechodzenia w stan bezdomności jest bardzo złożony. Składają się na niego czynniki obiektywne, niezależne od osoby, jak i czynniki subiektywne, często akceptowane lub wręcz współtworzone przez człowieka. Proces ten trwa w czasie i ma swoją dynamikę, która jest uzależniona od indywidualnych cech osoby i występujących w jej życiu wydarzeń (Stankiewicz, 2002). Dla osób bezdomnych charakterystyczne jest wystąpienie sekwencji zdarzeń powodujących ich bezdomność (Bartosz, Błażej, 1995):

- rozwód (alkohol, destrukcyjne i patologiczne procesy zachodzące w związku) lub śmierć współmałżonka,
- zamieszkanie w hotelu robotniczym,
- pobyt w zakładzie karnym,
- likwidacja hotelu robotniczego, utrata pracy, miejsca zamieszkania, ubóstwo, brak miejsca w domu opieki społecznej,
- końcowym etapem tej sekwencji zdarzeń jest bezdomność.

Człowiek pozbawiony mieszkania nie identyfikuje się od razu ze światem ludzi bezdomnych (Jażdżikowski, 2000). Ku akceptacji bezdomności prowadzi długa, indywidualnie uwarunkowana droga i nie wszyscy, którzy utracili dom, stają się bezdomnymi długotrwale czy bezdomnymi w sensie bezdomności głębokiej (Chwaszcz, 2008).

Leszek Stankiewicz (2002) wyodrębnia pięć etapów stawania się bezdomnym: załamanie się planu życiowego i rozpad rodziny, ubóstwo, wielowymiarowe stawanie się

bezdolnym, przystosowanie się do bezdomności oraz bezdomność właściwą, utrwaloną. Przez załamanie się planu życiowego rozumie występowanie sytuacji, które są związane z odejściem od dotychczas uznawanych wartości. Zachowania tych osób częściej są ryzykowne, naruszają prawo, doprowadzają do konfliktów z otoczeniem, a w konsekwencji dochodzi do rozpadu rodziny, utraty pracy, bezrobocia, ubóstwa, izolacji i odrzucenia. Niejednokrotnie człowiek próbuje swoje problemy rozwiązywać, sięgając po alkohol lub narkotyki. Ubóstwo najczęściej rozpatrywane jest w trzech płaszczyznach: ubóstwo materialne – gdy osobie lub rodzinie brakuje środków do życia, ubóstwo kulturalne – odnosi się do ubóstwa wartości, ideałów, braku kontaktów ze środowiskiem i kulturą, oraz ubóstwo społeczne – kiedy to osoba lub rodzina żyje w izolacji społecznej. Trzeci etap to wielowymiarowość stawania się bezdolnym: wymiar kulturowy, egzystencjalny, psychologiczny oraz etyczno-moralny. Na tym etapie bezdomności wzrasta identyfikacja ze środowiskiem osób bezdolnych, a także podejmowane są próby wyjścia z bezdomności, które zwykle kończą się niepowodzeniem, powodując pojawienie się postawy rezygnacji, frustracji, zagubienia i przekonanie o konieczności trwania w bezdomności (Stankiewicz, 2002). Przystosowanie się do bezdomności to kolejny etap, który poprzedzony jest dłuższym lub krótszym okresem kumulowania się negatywnych problemów osobistych i sytuacyjnych. Mechanizmem adaptacyjnym charakterystycznym dla fazy przystosowania do bezdomności jest wycofanie się. Osoba nie podejmuje żadnych wysiłków zmierzających do poprawy własnej egzystencji. Następuje akceptacja swojej sytuacji oraz emocjonalne zobojętnienie. Zanika samokrytycyzm, dbałość o wygląd czy chęć walki, a na ich miejsce pojawia się dobre samopoczucie wynikające ze zredukowania potrzeb. Człowiek bezdolny podejmuje jedynie wysiłki wynikające z sytuacji bezdomności: żywienie, leczenie się, poszukiwanie noclegów (Chwaszcz, 2008). Na tym etapie występuje akceptacja stanu bezdomności, nabywanie nawyków bezdolnego w zakresie przemieszczania się, żywienia, higieny, ubioru, noclegów, leczenia itp. Osoba zawiera coraz więcej relacji z jednostkami w podobnym położeniu (Stankiewicz, 1999). Ostatnia, piąta faza to bezdomność właściwa, zwana też utrwaloną lub chroniczną. Jest to końcowy etap wchodzenia w stan bezdomności. Charakteryzują go zmiany w osobowości bezdolnego, zwłaszcza w powstaniu utrwalonych nawyków wędrowca – tułacza, utrwała się akceptacja stanu bezdomności, ujawniają się rozmaite patologie i dewiacje (Stankiewicz, 1999, 2002).

Biorąc pod uwagę przyczyny powodujące wejście w sytuację bezdomności i pozostawanie w niej, możemy wyodrębnić cztery kategorie bezdomnych: bezdomni z przymusu i zdolni do samodzielności życiowej lub niezdolni do samodzielności życiowej oraz bezdomni z wyboru, także z podziałem na zdolnych lub niezdolnych do samodzielności życiowej. Zarówno wśród bezdomnych z przymusu, jak i z wyboru, znajdują się osoby przebywające w schroniskach oraz stale przebywające w jednym miejscu o charakterze niemieszkalnym (Auleytner, Głąbicka, 2001). Bezdomność z wyboru jest zwykle następstwem indywidualnych preferencji co do stylu życia oraz świadomych decyzji, których ubocznym, lecz przewidywalnym skutkiem jest tułactwo. Z kolei bezdomność z przymusu dotyka człowieka wbrew jego woli, potrzebom i aspiracjom, jest odczuwana jako stan frustrującej deprywacji i traktowana jako wyraz upośledzenia społecznego czy dyskryminacji (Lalak, Pilch, 1999). Dotyczy ona tych osób, o których bezdomności przesądziły czynniki zewnętrzne i niezależne od człowieka, np. bezrobocie czy ubóstwo strukturalne. Wymuszona bezdomność występuje również wtedy, gdy utrata domu następuje na skutek wystąpienia klęsk żywiołowych. Według innych podziałów wyodrębniono bezdomność niezawinioną, losową oraz zawinioną (Pindral, 2010).

Analizując przyczyny bezdomności, bardzo często nie można mówić o jednej przyczynie, ale o współwystępowaniu wielu krytycznych zdarzeń w życiu człowieka, które w konsekwencji prowadzą do stanu wykluczenia. Wśród przyczyn zjawiska bezdomności znaczące są dwie grupy czynników – makrospołeczne i mikrospołeczne, czyli społeczne i indywidualne (Sołtysiak, 1999; Hołyst, 2007; Chwaszcz, 2008; Dębski, 2010), można je ująć w cztery duże i bardziej ogólne grupy:

- przyczyny materialne (utrata mieszkania, niedostatek finansowy),
- przyczyny rodzinne (problemy, konflikty małżeńskie, rozwody, samotność, odrzucenie),
- przyczyny osobiste (zdrowie psychiczne i umysłowe),
- przyczyny instytucjonalne (pobyt w więzieniach, uchodźstwo) (Retowski, Dębska-Cenian, 2008).

Analiza przyczyn zjawiska bezdomności w krajach Wspólnoty Europejskiej wykazała cztery podstawowe powody. Należą do nich czynniki materialne (utrata

mieszkania, niedostatek finansowy), rodzinne (problemy małżeńskie, samotność), osobiste (zdrowie fizyczne i umysłowe) oraz instytucjonalne (pobyt w więzieniu, uchodźstwo) (Frąckiewicz-Wronka, Zrałek, 1998).

Nieco inne podejście uwarunkowań bezdomności prezentuje Piekut-Brodzka (2000). Wyodrębnia ona następujące grupy czynników:

- predyspozycje osobnicze do zachowania się w sytuacji trudnej – czynnik ten autorka nazwała ukierunkowaniem aktywności wobec faktu utraty dachu nad głową,
- zaburzenia osobowości, zaburzenia psychiczne, niepełnosprawność, alkoholizm, narkomania, HIV/AIDS,
- wolny wybór, sugerujący zaburzenia zdrowia psychicznego bądź filozofię życia,
- przestępczość, nieprawidłową resocjalizację,
- wydarzenia losowe,
- przebieg interakcji w zbiorowości społecznej,
- politykę społeczno-ekonomiczną (Piekut-Brodzka, 2000).

Obok przyczyn bezdomności istotną kwestią są również powody trwania w niej. U człowieka pozostającego w sytuacji społecznie patologicznej zmienia się bowiem szereg cech osobowości i motywacja. Nabyty zespół postaw i zachowań określany jest jako syndrom bezdomności. Człowiek bezdomny przeżywa uczucie pustki wewnętrznej, wyobcowania i lęku. Traci umiejętność tworzenia i realizacji konstruktywnego planu życia (o ile w ogóle ją posiadał). Często pogarsza swoją sytuację, wybierając drogę przestępczości, nadużywając alkoholu czy zażywając narkotyki. Do pozostawania w bezdomności przyczynia się także bardzo niska samoocena bezdomnego. Na wytworzenie się takiego obrazu siebie ma wpływ stygmatyzacja (naznaczenie społeczne), która staje się przyczyną dewiacji wtórnej, sprzyjającej trwaniu w bezdomności. Napiętnowana jednostka utrwała w sobie postawy dewiacyjne. Oznacza to, że stygmatyzująca postawa i zachowania wobec bezdomnych należą do czynników wyzwających lub pogłębiających negatywne pojęcia o nich samych. Ponadto na osobę bezdomną nadal oddziałują czynniki zewnętrzne, związane z aktualną sytuacją społeczno-ekonomiczną oraz brak wystarczającej pomocy w wychodzeniu z bezdomności (Duracz-Walczak, 2002).

Istotny jest również czas pozostawania w bezdomności, który wpływa na pogłębienie się niepożądanych postaw. Im dłużej osoba pozostaje w bezdomności, tym trudniej zmienić jej swoją sytuację, gdyż jednostka staje się coraz mniej krytyczna. Coraz bardziej wycofuje się z życia w społeczeństwie, zmniejsza aktywność życiową i zawodową, ma coraz mniejsze ambicje, a coraz większe poczucie bezsensu życia i utraty wartości. Kształtuje się postawa bierności i uzależnienia od pomocy instytucji. Czas pozostawania w bezdomności powoduje, iż danej jednostce pozbawionej bezpiecznego schronienia coraz mniej zależy, aby zmienić swoją sytuację. Takie podejście wynikać może również z odrzucenia osób bezdomnych przez społeczeństwo (Duda, 2008).

Biorąc pod uwagę czas trwania bezdomności, można wyodrębnić trzy typy bezdomnych. Pierwszą grupę stanowią bezdomni czasowi, czyli osoby będące pomiędzy bezdomnością, a zamieszkaniem. Są to często ludzie, dla których bezdomność jest wyjątkowym doświadczeniem, które zdarzyło im się pierwszy raz w życiu i raczej się nie powtórzy. Grupa druga to bezdomni epizodyczni, czyli osoby popadające w bezdomność w jakimś cyklu. Kolejna grupa – bezdomni chroniczni, czyli osoby od dawna bezdomne (Culhane i wsp., 2007). By zrozumieć zjawisko bezdomności, kluczowe jest uwzględnienie, czy mamy do czynienia z osobą, która stała się bezdomną pierwszy raz, czy raczej jest to jej styl życia (Lehmann i wsp., 2007).

Skutki bezdomności

Szerokie spektrum przyczyn bezdomności wiąże się z szerokim występowaniem jej skutków zarówno w znaczeniu jednostkowym, jak i społecznym. Negatywne jednostkowe skutki bezdomności dotyczą wszystkich sfer życia bezdomnego (Stenka, 2011). Szczególnie mocno wiążą się z wyalienowaniem osoby bezdomnej ze społeczeństwa (zjawisko tzw. śmierci społecznej), z rozpadem życia rodzinnego oraz z zakłóceniem postrzegania siebie i rzeczywistości (Nowak, Wysocka, 2001). Obserwowane są także zmienione na bardziej negatywne odczucia ludzi bezdomnych w stosunku do siebie, do rodziny i innych osób (Bartosz, Błażej, 1995).

Skutki bezdomności dla funkcjonowania psychologicznego obejmują wiele aspektów osobowościowych, a ponadto problemy osoby bezdomnej wynikające z braku wsparcia społecznego i terapeutycznego oraz w zakresie funkcjonowania rodzinnego, zwłaszcza utraty lub osłabienia poczucia więzi z rodziną (Stenka, 2011). U ponad połowy stwierdza się niski psychiczny dobrostan (Ito i wsp., 2014). Objawia się to również w specyficznym poczuciu wyizolowania oraz kompilacją różnorodnych problemów jednostkowych, takich jak: choroba alkoholowa, syndrom bezdomności czy też wyuczona bezradność (Olech, 2006). Na płaszczyźnie zawodowej osoby bezdomne mają duże problemy w zakresie: nawyku pracy, umiejętności otrzymania i utrzymania zatrudnienia, podnoszenia kwalifikacji zawodowych, a także w zakresie umiejętności odnalezienia się na otwartym rynku pracy. W zakresie zdrowia osoby bezdomne najczęściej doświadczają wielu problemów wynikających z braku dbania o higienę oraz z powodu uzależnienia od alkoholu i środków psychoaktywnych (Stenka, 2011). Sfera socjalno-bytowa życia osoby bezdomnej obejmuje poziom ekonomicznej niezależności oraz zabezpieczenia finansowego posiadanego przez osobę bezdomną, (otrzymywanie dochodu, zasiłków). Wiąże się także z sytuacją prawną osoby: karalność, zadłużenia alimentacyjne, ciężące na osobie kary pozbawienia wolności, niewyjaśniony stan cywilny czy prawny w stosunku do dzieci czy lokalu (Stenka, 2011).

W obszarze funkcjonowania społecznego trudności osoby bezdomnej dotyczą stopnia izolacji od społeczeństwa, trudności w zintegrowaniu i identyfikowaniu się ze społeczeństwem (Oliwa-Ciesielska, 2004; Stenka, 2011). Problemy w sferze społecznej wiążą się z niemożnością nawiązywania prawidłowych relacji rodzinnych, sąsiedzkich itp. (Olech, 2006). Obserwowane wyizolowanie społeczne warunkowane jest właśnie przez zerwanie lub brak więzi z rodziną i innymi grupami społecznymi; przez skrajnie negatywne relacje z ludźmi, patologie społeczne oraz przez zaburzenia emocjonalne i zaburzenia osobowości (Nesterowicz-Wyborska, 2008). Brak doświadczania wsparcia emocjonalnego jest dla nich szczególnie dotkliwy i przyczynia się do obniżenia ogólnego dobrostanu (Ito i wsp., 2014).

Bezdomni mężczyźni – charakterystyka

Próby charakterystyki osób bezdomnych napotykają na wiele trudności, gdyż bezdomni stanowią bardzo zróżnicowaną grupę (Duda, 2008). W oparciu o dotychczas wykonane badania można podać przybliżony obraz struktury społeczno-demograficznej zbiorowości osób bezdomnych w Polsce. Ponad 80% bezdomnych stanowią mężczyźni. Wśród nich są wymeldowani donikąd przez rodziców lub przez rozwiedzione żony po odbyciu kary pozbawienia wolności oraz osoby w wieku starszym i przewlekłe chorzy, którymi rodzina nie chce bądź też nie może się opiekować. Ilościowo dominują osoby w wieku średnim – powyżej 40 lat, mniej jest starszych, najmniej młodzieży do 18 lat. Co najmniej 30% bezdomnych ma wykształcenie nie niższe niż zawodowe i posiada kwalifikacje do wykonywania zawodu. Zdarzają się osoby z wykształceniem średnim i wyższym (Bartosz, Błażej, 1995; Duracz-Walczak, 2002; Oliwa-Ciesielska, 2004; Dębski, 2010). Jeśli chodzi o stan cywilny to wśród bezdomnych przeważają osoby samotne: rozwiedzeni i kawalerowie. Odnośnie czasu trwania bezdomności, najwięcej jest osób, które są bezdomne od 1 do 5 lat (44,6%), kolejno od 3 miesięcy do 1 roku (24,9%), od ponad 5 lat (22,2%). Najmniejszą grupę stanowią osoby będące bezdomnymi krócej niż 3 miesiące (8,3%) (Piekut-Brodzka, 2000).

Bezdomni mężczyźni mają znacznie nasilony poziom neurotyczności oraz znacząco niższy poziom otwartości na doświadczenia, ugodowości i sumienności. Neurotyczność odpowiada za brak umiejętności podejmowania decyzji, wrażliwość na stres, skłonność do doświadczenia napięć i negatywnych stanów emocjonalnych (gniewu, smutku, poczucia winy) oraz zmartwień. Obserwowany u nich niższy poziom otwartości na zmiany i poziom sumienności oraz wyższy poziom neurotyczności można interpretować jako obniżoną skuteczność radzenia sobie ze stresem przez bezdomnych mężczyzn i stosowanie przez nich w sytuacjach trudnych mechanizmów obronnych (Chwaszcz, 2008). W miarę wydłużania się czasu pozostawania w bezdomności pojawiają się także inne niekorzystne dla zmiany swojej sytuacji życiowej cechy: fatalizm, orientacja na teraźniejszość, autokratyzm, konkretność oraz nieufność (Duracz-Walczak, 2002). Istotną cechą osób bezdomnych jest ich nadmierne spożywanie alkoholu, które często współwystępuje z innymi zjawiskami patologicznymi. Jest ono zarówno jednym z powodów bezdomności, jak i jej konsekwencją, gdyż brak własnego miesz-

kania jako znacznie obciążający emocjonalnie, przyczynia się do szukania „ukojenia” w alkoholu (Bartosz, Błażej, 1995). Ponadto u wielu bezdomnych występuje zjawisko „uschroniskowienia” (*shelterization*). Dotknięte nim osoby cechuje niska samoocena oraz zależność od systemu (Grunberg, Eagle, 1990, za: Bell i wsp., 2004). Możemy również opisać cechy położenia życiowego wspólne dla wszystkich bezdomnych, a wśród nich ubóstwo, społeczne wykluczenie, stygmatyzację, samotność, zły stan zdrowia, desocjalizację i zależność od pomocy innych (Nóżka, 2007). Im krótszy czas bezdomności, tym mniej obciążony jest patologicznymi zachowaniami przetrwania bezdomny (Piekut-Brodzka, 2000).

Percepcja siebie w relacjach z innymi

Percepcją określa się taką organizację i interpretację wrażeń zmysłowych, która umożliwia zrozumienie zjawisk dziejących się w otoczeniu. Jest to inaczej proces postrzegania, sposób reagowania i odbierania wrażeń płynących z zewnątrz. Struktura poznawcza związana z wyobraźnią powoduje, że odbierane przez nią wrażenia zmysłowe są deformowane przez oczekiwania, potrzeby, uczucia i mechanizmy obronne uruchamiane przez podświadomość. Z kolei struktura poznawcza związana z inteligencją koryguje doznania zarejestrowane w wyobraźni, porównując je z dotychczasową wiedzą i doświadczeniem. Pozwala to na doświadczenie i włączanie w strukturę poznawczą złożonej charakterystyki obserwowanych elementów rzeczywistości (Falkowski, 2004).

Przyczyny zachowań jednostki tkwią w subiektywnej percepcji świata. Człowiek obserwuje, a w oparciu o to przewiduje, planuje, ma odwagę eksperymentować. Dzięki percepcji przystosowuje się do rzeczywistości. Nie jest jedynie sterowany przez informacje, jakie do niego docierają, ale raczej przez sposób ich przetwarzania. Proces percepcji pełni więc funkcję regulatora stosunków jednostki z otoczeniem, pozwala na formułowanie opinii, warunkuje aktywność jednostki czy jej plany na przyszłość (Skarżyńska, 1981).

Percepcja siebie jest możliwa wówczas, gdy jednostka jest zdolna wyodrębnić w świadomości samą siebie jako element rzeczywistości i zdystansować się wobec

siebie jako obiektu spostrzegania (Obuchowski, 2000). W procesie opisu i oceny samego siebie oraz innych człowiek ujawnia własne skłonności percepcyjne, postawy i reakcje emocjonalne (Kłoskowska, 1996).

Na gruncie psychologii odróżnia się zdolność spostrzegania siebie od umiejętności myślenia o sobie, czyli od samoświadomości. Stanowi ona bardziej zaawansowany etap w rozwoju procesów poznawczych i wiąże się z rozwojem poczucia Ja podmiotowego (Pervin, 2002). W myśl wielu koncepcji rozwoju osobowości jest to fundamentalny dla jej kształtowania się proces (por. Horney, 1980; Jung, 1981; Maslow, 1990). Związany jest z budowaniem obrazu siebie, czyli gromadzeniem informacji i wyobrażeń dotyczących swoich właściwości fizycznych i psychicznych w postaci względnie trwałego zbioru. Obraz siebie jest odrębny od reprezentacji innych osób, którymi dysponuje jednostka, ale określany w ich kontekście i w relacji do nich (Dymek, 1997). Jest on jednocześnie uważany za luźno zorganizowaną strukturę, w obrębie której mieszczą się przekonania o sobie samym dotyczące różnych obszarów funkcjonowania. Składają się na niego także wyobrażenia o sądach innych znaczących osób na temat własnej osoby (Kofta, Doliński, 2004).

Definiowanie siebie odbywa się w dużym stopniu poprzez interakcje społeczne, w odniesieniu do innych ludzi, poprzez ich komunikaty bezpośrednie i pośrednie (Retowski, Dębska-Cenian, 2008). Także samoocena jednostki w dużym stopniu jest kształtowana przez opinie i reakcje innych ludzi (Harwas-Napierała, Trempała, 2003). Oceny „rozpoznania” jednostki dokonane przez inne osoby i przekazane jej są podstawą tworzenia Ja społecznego, jednego ze schematów poznawczych w obrębie pojęcia Ja (Kofta, Doliński, 2004). Nie do wszystkich informacji zwrotnych przykładają się jednakową wagę. Zależy to od znaczenia osób, od których opinia pochodzi, a także od wagi akcentowanego aspektu osobowości. Z percepcją wiąże się proces porządkowania uzyskiwanych informacji, także ich analiza i wyjaśnianie. Poprzez ten proces człowiek nawiązuje kontakt z otoczeniem. Docierające sygnały i informacje są przez jednostkę selektywnie asymilowane i włączane w systemy poznawcze za sprawą nadawania im określonych znaczeń na tle całokształtu poznanej dotąd rzeczywistości oraz umożliwiają funkcjonowanie jednostki w otoczeniu (Skarżyńska, 1981). Między innymi, Jung (1981), Horney (1980), Maslow (1990) uważają, że Ja społeczne odgrywa istotną rolę w przystosowaniu się jednostki do

społeczności. Nie oznacza to zagubienia tożsamości, gdyż jej rola i prezentowane poprzez nią Ja społeczne jest mało związane z Ja prawdziwym. Identyfikacja z Ja społecznym może jednak prowadzić do kształtowania się pseudo-Ja, co jest równoznaczne z zahamowaniem rozwoju. Może to mieć miejsce wówczas, gdy percepcja społeczna opiera się na postrzeganiu innych nie jako indywidualności, ale jako przedstawicieli określonych kategorii społecznych (Nęcki, 1996; Aronson, 2005). Jest to uproszczenie percepcji w oparciu o stereotypy, czyli budowanie pozornie pełnego obrazu innych ludzi na podstawie niewielu dostępnych obserwacji. Owo uproszczenie polega na tym, że z racji przynależności jednostki do danej grupy nie dostrzegane są cechy indywidualne, a także przeceniane różnice między daną grupą a innymi (Zimbardo, Ruch, 1992).

Sposób spostrzegania Ja, obraz siebie i poczucie Ja odgrywają kluczową rolę w regulacji zachowania jednostki, w procesie doświadczania świata i budowania podmiotowości człowieka. Realizm w ocenie własnej osoby i adekwatna, niepodlegająca zniekształceniom percepcja rzeczywistości jest traktowana jako warunek wewnątrzsterownego zachowania. Jednocześnie wiadomo, że pozytywna samoocena pozwala jednostce czuć się wartościowym elementem społeczności. Wiąże się ona silnie u osób dorosłych z poczuciem akceptacji społecznej, a wysiłki nakierowane na podtrzymanie poczucia własnej wartości stanowią ważny element przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (Kofta, Doliński, 2004). Wysoka samoocena sprzyja odnoszeniu sukcesów, realizowaniu wytyczonych celów, zachowaniu optymizmu wobec przeszkód życiowych (Kofta, 1993).

Jeśli jednostka jest spostrzegana społecznie z perspektywy stereotypu i otrzymuje zgodne z nim informacje zwrotne, to jej Ja społeczne podlegać może zniekształceniu. W konsekwencji ta uproszczona percepcja społeczna determinuje funkcjonowanie jednostki w świecie, reguluje jej stosunki z otoczeniem oraz ukierunkowuje aktywność własną poprzez wytworzony obraz siebie (Skarżyńska, 1981).

Cel badania, problemy i hipotezy badawcze

Głównym celem prezentowanych badań było ustalenie, czy przyczyny i czas trwania w bezdomności różnicują sposób percepcji siebie w relacji z innymi ludźmi oraz nasilenie trudności interpersonalnych prezentowanych przez bezdomnych mężczyzn. Odpowiednio do celu badania postawiono poniższe hipotezy:

- H₁: Występują różnice w percepcji siebie przez bezdomnych mężczyzn w kontekście społecznym ze względu na przyczyny bezdomności.
- H₂: Występują różnice w percepcji siebie przez bezdomnych mężczyzn w kontekście społecznym ze względu na czas trwania bezdomności.
- H₃: Występują różnice w nasileniu trudności interpersonalnych ze względu na przyczyny bezdomności badanych mężczyzn.
- H₄: Występują różnice w nasileniu trudności interpersonalnych ze względu na czas trwania bezdomności.

Metody badawcze

Badania przeprowadzono indywidualnie w schroniskach dla bezdomnych za zgodą osób badanych przy pomocy trzech metod: Inwentarza Problemów Interpersonalnych, psychorysunku na temat „Ja wśród ludzi” i wywiadu na temat sytuacji bezdomnego.

Trudności interpersonalne badano za pomocą Inwentarza Problemów Interpersonalnych (IIP-32). Autorami testu są Leonard M. Horowitz, Lynn E. Alden, Jerry S. Wiggins i Aaron L. Pincus (2000). IIP-32 jest skróconą wersją IIP-64. IIP-32 jest narzędziem do identyfikowania najbardziej charakterystycznych trudności interpersonalnych jednostki. Opiera się na neofreudowskiej teorii, głównie Henry’ego Sullivana (1953), która zakładała, że relacje społeczne są „sercem psychopatologii”. Ludzie od momentu urodzenia są zaangażowani w interakcje z innymi ludźmi, a charakterystyczne doświadczenia interpersonalne każdej osoby znajdują swoje odzwierciedlenie poznawcze i emocjonalne w systemie nerwowym, co wpływa na percepcję, myśli i uczucia jednostki w stosunku do aktualnych sytuacji interperso-

nalnych z przyjaciółmi, rodzicami, rodziną, współpracownikami itp.

Test ten zbudowany jest z 32 twierdzeń i pozwala na określenie ośmiu interpersonalnych wymiarów: despotyczny kontrolujący, mściwy/skoncentrowany na sobie, zimny/zdystansowany, społecznie zahamowany, niestanowczy/nieasertywny, nazbyt uczynny/wykorzystywany, poświęcający się/nadmiernie opiekuńczy, natrętny/potrzebujący. Osoba badana ustosunkowuje się poprzez zaznaczenie swojej odpowiedzi na skali pięciostopniowej, gdzie 0 oznacza, że osoba wcale nie ma problemów z powyższymi zachowaniami, a 4 oznacza, że są dla niej bardzo problematyczne.

Skala pierwsza, despotyczny/kontrolujący, wskazuje na osobę, która ma trudności z odpuśzczeniem sobie kontroli. Tacy ludzie opisują siebie jako zbyt kontrolujących i manipulujących. Utrata kontroli dla tych osób jest trudna, ponieważ jej skutkiem są uczucia utraty godności, szacunku i wartości. Odpuszczanie kontroli dla niektórych ludzi nie jest przyjemne do tego stopnia, że nie mogą poznawać punktu widzenia innych ludzi bez współzawodniczenia z nim. Taka osoba nadmiernie spiera się z innymi.

Skala druga, mściwy/skoncentrowany na sobie, opisuje problemy wrogiej dominacji. Takie osoby łatwo doświadczają gniewu i irytacji, łatwo też je wyrażają, są pochłonięte rewanżowaniem się, walczą z innymi. Osoba podtrzymuje w sobie żal i ma trudność z przebaczeniem zniewag lub drobnostek.

Skala trzecia, zimny/zdystansowany, opisuje osobę, która w minimalnym stopniu przejawia uczucia i przywiązanie do innych ludzi. Taka osoba nie czuje miłości do innych oraz odkrywa, że nawiązanie i utrzymanie długoterminowych zobowiązań wobec innych jest trudne. Osoba ta jest mało sympatyczna, nietroskliwa i chłodna emocjonalnie.

Skala czwarta, społecznie zahamowany, wskazuje na osobę cechującą się lękiem, bojaźliwością czy zakłopotaniem w obecności innych ludzi. Takiej osobie trudno jest inicjować społeczne interakcje, wyrażać uczucia w stosunku do innych ludzi, cieszyć się z bycia z innymi ludźmi i zachowywać się towarzysko. Osoby takie ograniczają swoje życie społeczne i wszelką aktywność, która pociągałaby za sobą ryzyko doświadczenia upokorzenia czy odrzucenia.

Skala piąta, niestanowczy/nieasertywny, wskazuje osoby, które cechuje brak zaufania do siebie i niska samoakceptacja. Ludzie tacy mają trudność z podejmowa-

niem inicjatywy i byciem w centrum uwagi. Specjalnie unikają sytuacji, które pociągają za sobą społeczną rywalizację. Osobom takim trudno jest być konsekwentnym w stosunku do innych i obstawać przy swoim, kiedy się jest w opozycji.

Skala szósta, nazbyt uczynny/wykorzystywany, charakteryzuje osoby podporządkowane. Niechętnie mówią *nie* innym ludziom i pozwalają im się łatwo przekonać. Czują wstręt do wyrażania, a nawet do odczuwania gniewu, przez co ściągają na siebie wrogość lub odwet innych ludzi. Zakładają, że asertywne działania obrażają, więc unikają bycia asertywnymi i starają się utrzymywać przyjacielskie relacje.

Skala siódma, poświęcający się/nadmierne opiekuńczy, dotyczy osób nadmiernie afiliatywnych. Osoby takie łatwo przywiązują się emocjonalnie do innych i szybko służą im pomocą w potrzebie. Są to jednostki zbyt gorliwe i zbyt gotowe do dawania. Wysokie wyniki wskazują, że osoba przedkłada potrzeby innych nad własne.

Skala ostatnia, ósma, natrętny/potrzebujący, charakteryzuje tendencje do bycia dominującym w przyjacielski sposób. Osoba taka ma silne potrzeby do angażowania się w życie innych ludzi, narzucając im swoją obecność i uwagę. Osobie trudno jest spędzać czas samotnie (Horowitz i wsp., 2000).

W ramach prac adaptacyjnych wersji polskiej wykonano dwa niezależne tłumaczenia skali. Następnie dokonano korekty językowej przez psychologa znającego język angielski. Taką wersją wykonano pierwsze badania pilotażowe, po korekcie najłabszych itemów wykonano drugie badanie pilotażowe (tabela 1). Prace standaryzacyjne nad polską wersją skali ciągle trwają.

Tabela 1.

Alfa Cronbacha w badaniu polską wersją skali IIP-32

Skala IIP-32	Skala oryginalna N=800	Grupa pilotażowa N=81	Mężczyźni bezdomni N=101	Mężczyźni bezdomni N=58
IIP-32	0,930	0,867	0,863	0,891
despotyczny/kontrolujący	0,730	0,799	0,693	0,662
mściwy/skoncentrowany na sobie	0,810	0,679	0,722	0,607
zimny/zdystansowany	0,860	0,809	0,758	0,809

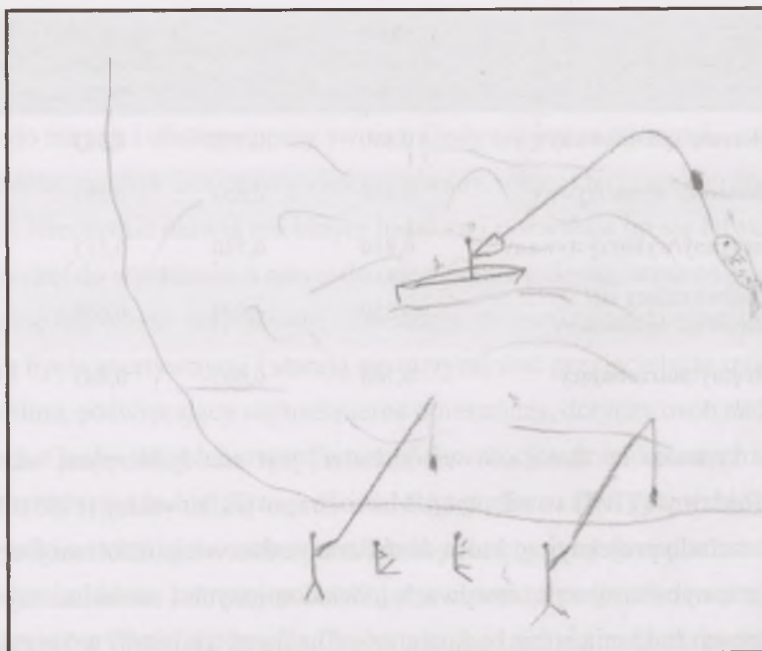
Skala IIP-32	Skala oryginalna N=800	Grupa pilotażowa N=81	Mężczyźni bezdomni N=101	Mężczyźni bezdomni N=58
społecznie zahamowany	0,850	0,798	0,583	0,705
niestanowczy/nieasertywny	0,880	0,653	0,583	0,700
nazbyt uczynny/wykorzystywany	0,810	0,740	0,513	0,466
poświęcający się/ nadmiernie opiekuńczy	0,800	0,798	0,607	0,471
natrętny/potrzebujący	0,760	0,607	0,483	0,355

Metoda rysunku na temat „Ja wśród ludzi” jest zmodyfikowaną wersją Testu Rysunku Rodziny (TRR) w adaptacji Marii Braun-Gałkowskiej (1985). Psychorysunek jest metodą projekcyjną, która dostarcza bardzo wielu informacji o relacjach badanego z innymi osobami, motywach uświadomionych i nieświadomych, o różnych sposobach radzenia sobie badanego z sytuacjami trudnymi w kontekście społecznym (Braun-Gałkowska, 2007). Badany wykonuje rysunek na temat „Ja wśród ludzi”, a także odpowiada na pytania dotyczące identyfikacji narysowanych osób oraz relacji, w jakiej pozostaje z nimi. Na potrzeby weryfikacji hipotez wybrano, w oparciu o literaturę (Braun-Gałkowska, 2004), i przeanalizowano wiele wskaźników charakteryzujących społeczne aspekty funkcjonowania ludzi, jednak istotne okazały się trzy (tabela 2).

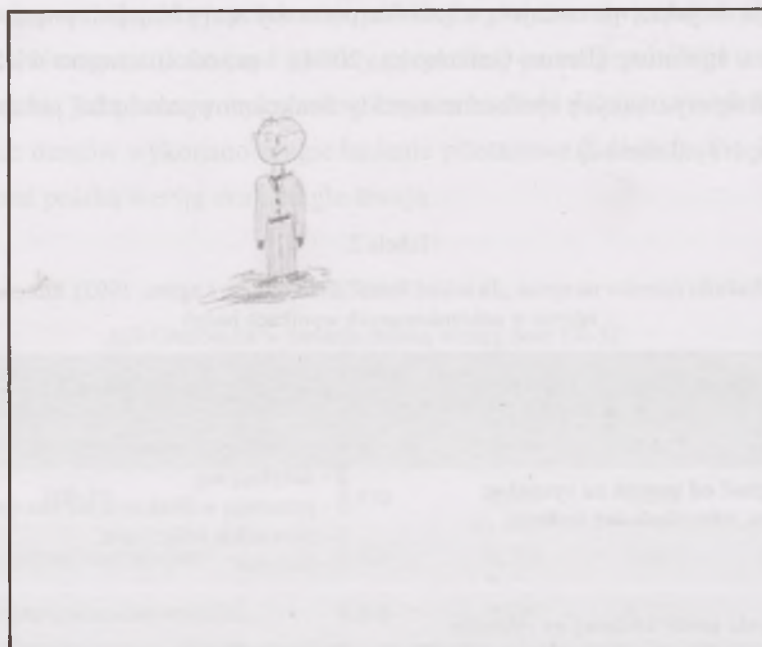
Tabela 2.

Wybrane wskaźniki rysunku na temat „Ja wśród ludzi” (Gałkowska, Łaguna, 1993), które okazały się istotne w prezentowanych wynikach badań

Wybrany istotny wskaźnik	Zakres przyjmowanych wartości
1. odległość od innych na rysunku: blisko, odsunięcie lub izolacja	1 - nachodzenie postaci na siebie, 2 - dotykają się, 3 - pozostają w bliskości, ale bez dotyku, 4 - niewielkie odsunięcie, 5 - izolacja
2. obecność osoby badanej na rysunku	0 - nie występuje
3. percepcja innych jako anonimowych	1 - występuje

Ryc. 1. Przykład izolacji, osoba badana jest na łódce

Ryc. 2. Przykład izolacji, osoba badana jest sama

Charakterystyka badanych osób

Przebadano 58 bezdomnych mężczyzn w wieku od 24 do 68 lat ($M=49,84$; $SD=10,94$). Najwięcej badanych miało wykształcenie zawodowe i podstawowe, ale były wśród nich także osoby z wykształceniem średnim i wyższym (tabela 3).

Tabela 3.

Liczebność badanych w zależności od wykształcenia

Wykształcenie	Liczebność	Skumulowana liczba	%	Skumulowany %
Podstawowe	18	18	31,03	31,03
Zawodowe	27	45	46,55	77,59
Średnie	11	56	18,97	96,55
Wyższe	2	58	3,45	100,00

Wśród badanych mężczyzn najwięcej było samotnych, tylko nieliczni pozostawali w związku małżeńskim (tabela 4).

Tabela 4.

Liczebność badanych w zależności od stanu cywilnego

Stan cywilny	Liczebność	Skumulowana liczba	%	Skumulowany %
kawaler	26	26	44,83	44,83
żonaty	4	30	6,90	51,72
wdowiec	3	33	5,17	56,90
rozwidziony	25	58	43,10	100,00

Średni czas pozostawania w bezdomności badanych mężczyzn wynosił 5,43 lata ($SD=5,33$) przy rozpiętości od jednego miesiąca do 21 lat. Ze względu na czas trwania bezdomności wyłoniono trzy podgrupy (od średniej odjęto i dodano $1/2SD$): krócej niż 3 lata, od 3 do 9 lat oraz powyżej 9 lat pozostawania bezdomnym (tabela 5).

Tabela 5.

Liczebność badanych w zależności od czasu trwania w bezdomności

Czas trwania w bezdomności	Liczebność	Skumulowana liczba	%	Skumulowany %
Do 2,9 lat	22	22	37,93	37,93
Od 3 do 8,9 lat	22	44	37,93	75,86
Od 9 lat	14	58	24,14	100,00

Najczęściej deklarowane przyczyny bezdomności w badanej grupie to utrata mieszkania z powodów finansowych oraz problemy rodzinne, rozwód i kłótnie (tabela 6).

Tabela 6.

Liczebność badanych w zależności od przyczyn bezdomności

Przyczyny bezdomności	Liczebność	Skumulowana liczba	%	Skumulowany %
Utrata pracy i środków do życia	9	9	15,79	15,79
Brak mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie	22	31	38,60	54,39
Rozwód, kłótnie domowe, wyrzucenie z mieszkania	17	48	29,82	84,21
Patologie społeczne: pobyt w ZK, alkoholizm, przemoc	9	57	15,79	100,00
Braki	1	58	1,75	

Blisko połowa badanych (n=27; 47%) przebywała tylko czasowo w schronisku, a pozostali (n=31; 53%) przebywali w nim w sposób ciągły. Część z nich czasowo przebywała na ulicy. Większość podejmowała próby wyjścia z bezdomności i miała rodzinę, która na ogół nie była bezdomna. Znaczna część z nich przynajmniej raz przebywała w izbie wytrzeźwień, ponad połowa przebywała w zakładzie karnym oraz przyznawała się do uzależnienia od alkoholu i nikotyny. Mniejszość leczyła się psychiatrycznie, a tylko nieliczni przyznawali się do uzależnienia od narkotyków. Nieliczni przyznawali się też do posiadania pracy (tabela 7).

Tabela 7.

Liczebność badanych w zależności od charakterystyk bezdomności

Charakterystyki bezdomności	Tak		Nie	
	f	%	f	%
Czy przebywał na ulicy	32	55	26	45
Czy podejmował próby wyjścia z bezdomności	48	83	10	17
Czy posiada rodzinę	51	88	7	12
Czy ktoś z rodziny jest bezdomny	4	7	54	93
Czy był w zakładzie karnym	31	54	26	46
Czy przebywał w izbie wytrzeźwień	41	71	17	29
Czy leczy się psychiatrycznie	21	40	32	60
Czy jest uzależniony od alkoholu	35	60	23	40
Czy jest uzależniony od narkotyków	3	5	55	95
Czy jest uzależniony od nikotyny	40	69	18	31
Czy pracuje	9	15	49	85

Wyniki

Otrzymane wyniki sugerują największe nasilenie problemów interpersonalnych charakteryzowanych przez skale uczynny/wykorzystywany oraz poświęcający się/nadmiernie opiekuńczy, a najmniejsze w zakresie zachowań opisanych jako despotyczny/kontrolujący (tabela 8). Należy jednak mieć na uwadze, iż skale mierzące nasilenie problemów wskazujących na tendencje do bycia uczynnym i poświęcającym się mają niską rzetelność w badanej grupie.

Tabela 8.

Statystyki opisowe otrzymane przez badanych mężczyzn w skali IIP-32

Skala IIP-32	M	SD	Minimum	Maksimum
IIP-32	20,58	12,41	1,00	42,00
despotyczny/kontrolujący	4,28	3,53	0,00	13,00

Skala IHP-32	M	SD	Minimum	Maksimum
mściwy/skoncentrowany na sobie	6,07	3,55	0,00	16,00
zimny/zdystansowany	5,05	4,28	0,00	16,00
społecznie zahamowany	5,83	4,10	0,00	15,00
niestanowczy/nieasertywny	6,53	4,13	0,00	16,00
nazbyt uczynny/wykorzystywany	7,60	3,51	0,00	16,00
poświęcający się/nadmiernie opiekuńczy	7,02	3,34	2,00	16,00
natrętny/potrzebujący	5,39	3,02	0,00	12,00

Większość badanych rysowała siebie na rysunku, a innych ludzi częściej jako nieanonimowych (tabela 9).

Tabela 9.

Liczebność badanych w zależności od charakterystyk bezdomności

Wskaźniki istotne w psychorysunku	Tak		Nie	
	f	%	f	%
Obecność osoby badanej na rysunku	55	95	3	5
Percepcja innych jako anonimowych	13	22	45	78

Badani mężczyźni rysowali siebie najczęściej w izolacji od innych osób lub w odsunięciu na niewielką odległość, nie było rysunków, w których ich postać zachodziłaby na inne osoby lub się z nimi dotykała (tabela 10).

Tabela 10.

Liczebność badanych w zależności od występowania wskaźników stopnia bliskości z innymi osobami w psychorysunku

Wskaźniki w psychorysunku	Liczba	%
Brak badanego	3	5,17
Zachodzenie na siebie	0	0,00
Dotykane się	0	0,00
Pozostawanie w bliskiej odległości	15	25,86
Odsunięcie na niewielką odległość	15	25,86
Izolacja	25	43,10

Przyczyny bezdomności a percepcja siebie w relacjach społecznych oraz występowanie problemów interpersonalnych

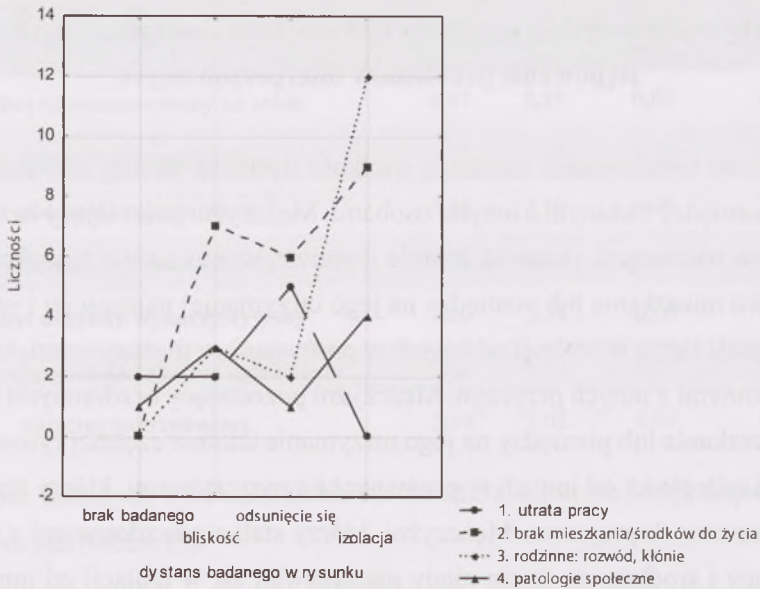
Przyczyny bezdomności różnicują wielkość dystansu między postaciami na rysunku – pomiędzy badanym a innymi osobami. Mężczyźni pozostający bezdomnymi z powodów rodzinnych (rozwód, kłótnie domowe, wyrzucenie z mieszkania i z powodu braku mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie) najczęściej i istotnie częściej rysowali siebie w izolacji od innych w porównaniu z mężczyznami, którzy stali się bezdomnymi z innych przyczyn. Mężczyźni pozostający bezdomnymi z powodu braku mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie istotnie częściej rysowali siebie w bliskiej odległości od innych w porównaniu z mężczyznami, którzy stali się bezdomnymi z innych przyczyn. Mężczyźni, którzy stali się bezdomnymi z powodów utraty pracy i środków do życia nigdy nie rysowali się w izolacji od innych ludzi. Pominięcie siebie zdarzało się wśród bezdomnych z powodu utraty pracy lub patologii społecznej, a w pozostałych dwóch grupach nie zdarzało się (tabela 11 i ryc. 3).

Tabela 11.

Podsumowująca tabela dwudzielcza: częstości obserwowane i wyniki χ^2 dla przyczyn bezdomności w zależności od odległości od innych, w jakiej badani rysowali siebie

Przyczyny bezdomności	brak osoby badanej	blisko innych	odsunięcie od innych	izolacja od innych	Wiersz - Razem
Utrata pracy i środków do życia	2	2	5	0	9
Brak mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie	0	7	6	9	22
Rozwód, kłótnie domowe, wyrzucenie z mieszkania	0	3	2	12	17
Patologie społeczne: pobyt w ZK, alkoholizm, przemoc	1	3	1	4	9
Ogół	3	15	14	25	57

$\chi^2=20,663$ $df=9$ $p=0,014$

Ryc. 3. Wykres interakcji: przyczyny bezdomności x dystans badanego w rysunku

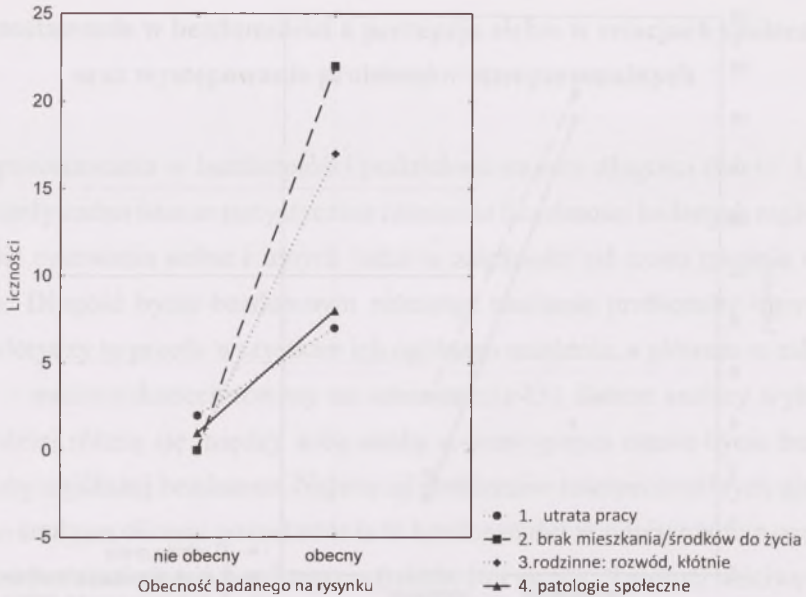
Większość badanych mężczyzn (93%) narysowało postać samego siebie. Najliczniej zrobili to mężczyźni bezdomni z powodu braku mieszkania i środków do życia oraz z powodów rodzinnych. Pominięcie siebie zdarzało się tylko w grupach mężczyzn bezdomnych z powodu utraty pracy i patologii społecznych (tabela 12, ryc. 4).

Tabela 12.

Podsumowująca tabela dwudzielcza: częstości obserwowane i wyniki χ^2 dla przyczyn bezdomności w zależności od tego, czy badani rysowali siebie na rysunku

Przyczyny bezdomności	Badany nieobecny	Badany obecny	Wiersz - Razem
Utrata pracy i środków do życia	2	7	9
Brak mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie	0	22	22
Rozwód, klótnie domowe, wyrzucenie z mieszkania	0	17	17
Patologie społeczne: pobyt w ZK, alkoholizm, przemoc	1	8	9
Ogół	3	54	57

$$\chi^2=7,975 \text{ df}=3 \text{ p}=0,047$$

Ryc. 4. Wykres interakcji: przyczyny bezdomności x Obecność badanego na rysunku

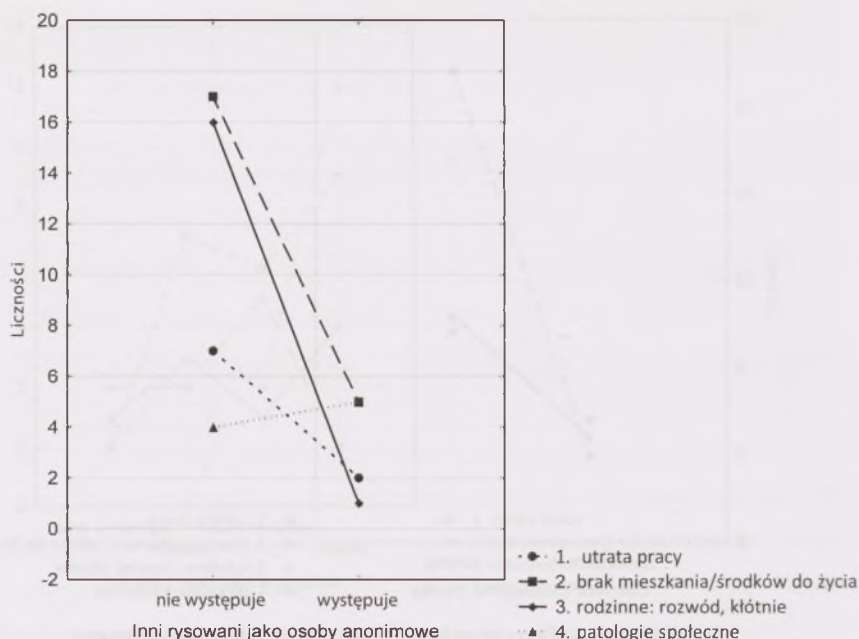
W badanej grupie większość mężczyzn (76%) nie narysowała postaci anonimowych, nieokreślonych jako rodzina, znajomi, przyjaciele lub obcy. Postaci nieokreślonych najczęściej nie rysowali mężczyźni bezdomni z powodu braku mieszkania i środków do życia oraz z powodów rodzinnych (tabela 13, ryc. 5).

Tabela 13.

Podsumowująca tabela dwudzielcza: częstości obserwowane i wyniki χ^2 dla przyczyn bezdomności w zależności od tego, czy badani rysowali inne osoby jako anonimowe

Przyczyny bezdomności	Inni niefanonimowi	Inni anonimowi	Wiersz - Razem
Utrata pracy i środków do życia	7	2	9
Brak mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie	17	5	22
Rozwód, kłótnie domowe, wyrzucenie z mieszkania	16	1	17
Patologie społeczne: pobyt w ZK, alkoholizm, przemoc	4	5	9
Ogół	44	13	57

$\chi^2=8,250$ $df=3$ $p=0,041$

Ryc. 5. Wykres interakcji: przyczyny bezdomności x rysowanie ludzi anonimowych

Przyczyny bezdomności nie różnicują częstości występowania problemów interpersonalnych, lecz różnicują sposób rysowania siebie w kontekście innych ludzi (tabela 14).

Tabela 14.

Wyniki analizy wariancji: problemy interpersonalne a przyczyny bezdomności

IIP32 - skale	F/H*	p
Suma IIP	1,147	0,339
despotyczny/kontrolujący	0,552	0,649
mściwy/skoncentrowany na sobie	0,271*	0,965*
zimny/zdystansowany	0,964	0,417
społecznie zahamowany	0,956	0,420
niestanowczy/nieasertywny	0,542	0,655
nazbyt uczynny/wykorzystywany	1,666	0,185
poświęcający się nadmiernie opiekuńczy	2,547*	0,467*
naprzykrzający się/natępny	4,986*	0,173*

*wyniki analizy testem nieparametrycznym

Czas pozostawania w bezdomności a percepcja siebie w relacjach społecznych oraz występowanie problemów interpersonalnych

Czas pozostawania w bezdomności podzielono na trzy długości (M +/- 1/2SD). Nie wystąpiły żadne istotne statystycznie różnice w liczebności badanych mężczyzn w sposobie rysowania siebie i innych ludzi w zależności od czasu trwania w bezdomności. Długość bycia bezdomnym różnicuje nasilenie problemów interpersonalnych, dotyczy to przede wszystkim ich ogólnego nasilenia, a głównie w zakresie wymiaru – mściwy/skoncentrowany na sobie (tabela 15). Dalsze analizy wykazały, że najbardziej różnią się między sobą osoby o przeciętnym czasie bycia bezdomnym i osoby najdłużej bezdomne. Najwięcej problemów interpersonalnych ujawniają osoby o średnim okresie pozostawania w bezdomności w porównaniu z osobami o najdłuższym czasie bycia bezdomnym (tabela 16 i ryc.6). Najmniej mściwe i skupione na sobie są osoby będące dłużej niż 9 lat bezdomnymi, a najbardziej – osoby będące bezdomnymi od 3 do 8,9 lat (p=0,049; ryc. 7). Osoby o przeciętnym czasie trwania w bezdomności łatwo doświadczają gniewu i irytacji i łatwo je wyrażają, są pochłonięte rewanzowaniem się, walczą z innymi. Mają trudność z przebaczeniem zniewag lub drobnostek i podtrzymują w sobie żal.

Tabela 15.

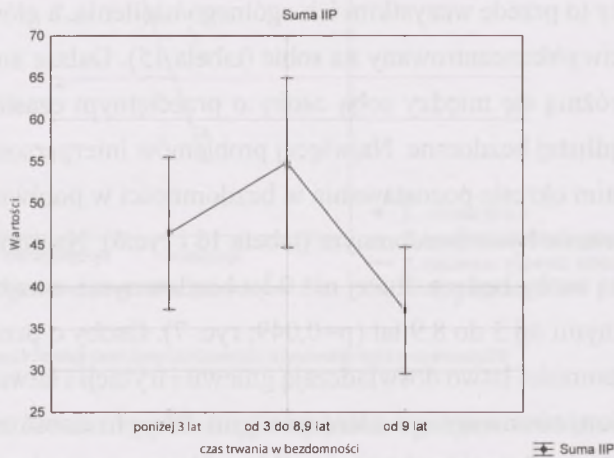
Wyniki analizy wariancji: problemy interpersonalne a czas trwania w bezdomności

IIP32 - skale	F/H*	p
Suma IIP	3,222	0,048
despotyczny/kontrolujący	0,482	0,620
mściwy/skoncentrowany na sobie	6,952*	0,031*
zimny/zdystansowany	1,978	0,148
społecznie zahamowany	0,690	0,506
niestanowczy/nieasertywny	1,301	0,280
nazbyt uczynny/wykorzystywany	1,377	0,261
poświęcający się nadmiernie opiekuńczy	2,461	0,095
naprzykrzający się/natrętny	1,500	0,232

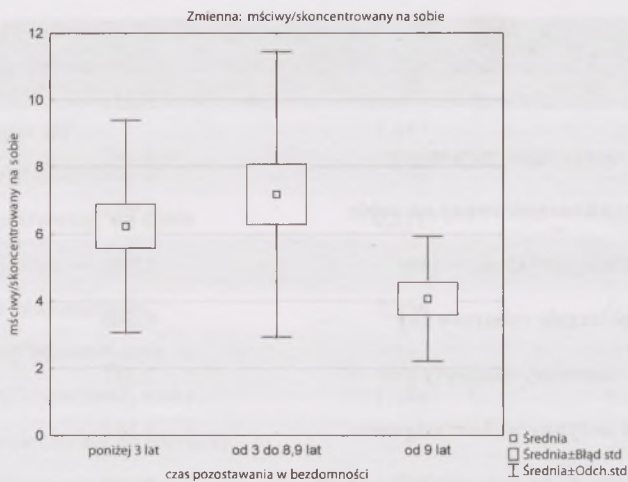
Tabela 16.

Poziomy istotności dla wyników analizy testem NIR dla sumy problemów interpersonalnych ze względu na czas pozostawania bezdomnym

Czas pozostawania bezdomnym	{1} – $M_{IIP}=46,409$	{2} – $M_{IIP}=54,818$	{3} – $M_{IIP}=37,154$
Poniżej 3 lat {1}		0,170	0,193
Od 3 do 8,9 lat {2}	0,170		0,015
Od 9 lat {3}	0,193	0,015	

Ryc. 6. Wykres średnich i przedziały ufności (95%) dla problemów interpersonalnych ze względu na czas trwania w bezdomności

Ryc. 7. Wykres ramkowy względem grup różniących się długością pozostawania w bezdomności nasileniem problemów interpersonalnych o charakterze mściwy/skoncentrowany na sobie

Dyskusja wyników

W prezentowanych wynikach badań podjęto się zadania, którego celem było ustalenie, jaki charakter ma związek między czasem trwania w bezdomności a sposobem percepcji siebie w relacjach z innymi ludźmi oraz między przyczynami bezdomności i trudnościami interpersonalnymi prezentowanymi przez bezdomnych mężczyzn. Ponadto podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób przyczyny bezdomności różnicują sposób percepcji siebie w relacjach z innymi ludźmi oraz nasilenie konfliktów interpersonalnych badanych mężczyzn.

Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że przyczyny bezdomności różnicują percepcję siebie badanych w relacjach z innymi ludźmi, ale nie różnicują nasilenia trudności interpersonalnych. Zaś czas trwania w bezdomności nie różnicuje badanych ze względu na sposób przedstawienia na rysunku tematu „Ja wśród ludzi” w zakresie żadnego z określonych w badaniu wskaźników, ale różnicuje nasilenie konfliktów i trudności interpersonalnych wśród bezdomnych mężczyzn.

W badaniach ujawniła się istotna różnica między bezdomnymi mężczyznami w zakresie nasilenia trudności interpersonalnych charakteryzowanych jako mściwy/skoncentrowany na sobie ze względu na czas pozostawania w bezdomności. Badani pozostający bezdomnymi od 3 do 9 lat ujawnili najwięcej problemów interpersonalnych tego rodzaju. Przede wszystkim ujawnili istotnie więcej tendencji do mściwości i skoncentrowania na sobie od badanych pozostających bezdomnymi do 3 lat lub powyżej 9 lat. Może to wskazywać na ich trudności związane z dynamiką procesu adaptacji do sytuacji bezdomności. Na tym etapie nie jest już ona sytuacją nową i może rodzić frustrację oraz bunt ze względu na odczuwaną nieuchronność tego położenia. Być może jest to okres, który można określić doświadczeniem zawieszania, czyli trzecią fazą procesu opisanego przez Oliwę-Ciesielską (2004). Poczucie porażki życiowej oraz separacji społecznej jest interpretowane jako poczucie krzywdy, powoduje skupienie się na sobie i chęć wzięcia odwetu. Doświadczenie gniewu i irytacji i wyrażanie ich przez bezdomnych mężczyzn o przeciętnym czasie trwania w bezdomności, przejawianie zachowań mściwych i podtrzymywanie w sobie żalu, wskazują również na sposób przetwarzania informacji uzyskiwanych w kontakcie z innymi. Można odczytywać nasilenie tych cech jako rodzaj buntu przeciwko tak

trudnemu i niechcianemu położeniu, jednak jest on całkowicie niekonstruktywny. Ujawnione cechy i tendencje pogłębiają poczucie izolacji, prowadzą do zachowań niekorzystnych dla budowania relacji interpersonalnych i mogą wzmacniać przekonanie o nieprzychylności otoczenia (Sullivan, 1953; Horowitz, Alden, Wiggins, 2000). Wyniki uzyskane przez mężczyzn pozostających w bezdomności dłużej niż 9 lat wskazują na ich wejście w fazę wtórnej separacji, czyli zaakceptowanie sytuacji życiowej bezdomnego (Oliwa-Ciesielska, 2004). Jest to grupa najmniej egocentrycznie zorientowana i w najmniejszym stopniu ujawniająca chęć pomszczenia swej porażki. Wydaje się to wskazywać na bierność tych mężczyzn, ukształtowaną przez utrwalone przekonanie o własnej nieskuteczności w oparciu o ocenę życiowych wydarzeń jako niezależnych od własnego działania (Gliszczyńska, 1990). Jednocześnie w pewnym stopniu oznacza zgodę na zdeformowany i utrwalony przez niekorzystne doświadczenia i społeczne stereotypy obraz siebie (Nowakowska, 2008). Może też uruchamiać psychopatologiczne skutki bierności, zaburzenia poznawcze, motywacyjne, emocjonalne, takie jak: apatia, lęk, depresja, uczucie zmęczenia i niekompetencji (Kofta, Sędek, 1993).

Okazało się, że przyczyny bezdomności nie różnicują częstości występowania problemów interpersonalnych, lecz różnicują sposób rysowania siebie w kontekście innych ludzi. Wydaje się więc, że przyczyny bezdomności są ważne ze względu na sposób spostrzegania swojego miejsca w otoczeniu społecznym (Nowakowska, 2008). Stanowią prawdopodobnie istotne doświadczenie dla kształtowania się obrazu siebie osób bezdomnych (Oliwa-Ciesielska, 2004) oraz mają znaczenie dla sposobu percepcji innych ludzi przez mężczyzn bezdomnych (Nowakowska, 2008) i jednocześnie skutkują w oparciu o sygnały społeczne interpretacją własnej sytuacji kształtującą społeczne Ja. Zastosowana metoda projekcyjna, czyli rysunek na temat „Ja wśród ludzi”, pozwoliła na uchwycenie w procesie badania indywidualnej interpretacji własnego funkcjonowania bezdomnych mężczyzn w otoczeniu społecznym. Odkrycie ich osobistych znaczeń motywów, decyzji, pragnień, dążeń w relacjach społecznych badanych mężczyzn (Straś-Romanowska, 2003; Stemplewska-Żakowicz, 2009) umożliwiła analiza wybranych wskaźników zawartych w rysunku (Braun-Gałkowska, 2004) w oparciu o uruchomione złożone procesy spostrzegania, kategoryzacji i symbolizacji zwane projekcją (Basińska, w druku). W badaniu me-

todami kwestionariuszowymi nie byłoby to możliwe w takim zakresie ze względu na ograniczenia związane w koniecznością werbalizacji pojęć (Heszen-Niejodek, 2004), a także ze względu na bolesne przeżycia.

Sposób ulokowania postaci własnej osoby wobec innych może być traktowany jako element prezentowania obrazu siebie na rysunku (Braun-Gałkowska, 2004). W rysunkach badanych mężczyzn ma on związek z przyczyną bezdomności. Osoby bezdomne z powodu konfliktów rodzinnych najliczniej rysowały się w izolacji od innych, co oznacza oddalenie na rysunku lub nawet narysowanie tylko samego siebie. Braun-Gałkowska (1985; 2004) wskazuje, że można rozumieć to dwojako. Z jednej strony jako podkreślanie walorów własnej osoby poprzez wyeksponowanie postaci, związane z egocentryzmem, z potrzebą otrzymywania uwagi i podkreśleniem samowystarczalności, ale jednocześnie jako wskazanie na poczucie oddzielenia od innych, samotności, związane z poczuciem winy i bycia gorszym. Wydaje się, że percepcja własnej osoby jest tu silnie związana z doświadczeniem utraty więzi rodzinnych i odczuwaną izolacją, u podłoża której mogą być obecne oba wymienione aspekty. Żaden z badanych, którzy jako przyczynę swej bezdomności podawali brak środków utrzymania z powodu utraty pracy nie narysował swojej postaci w izolacji. Wydaje się to wskazywać, że nie wiążą doświadczenia bezdomności tak silnie z trudnościami w relacjach interpersonalnych jak wyżej opisana grupa. Wśród bezdomnych z powodu braku mieszkania i środków do życia równie często zdarzało się rysowanie siebie w izolacji, w oddaleniu lub w bliskości wobec innych. Ci badani również nigdy nie pominęli własnej postaci, co może być traktowane jako wskaźnik braku tendencji do umniejszania własnego znaczenia (Braun-Gałkowska, 1985, 2004). Potwierdza to założenie, że jednostka jest tym, co zdarzyło się w jej interakcjach z innymi ludźmi, a osobowość zbudowana jest ze zdarzeń interpersonalnych, w których jednostka uczy się zachowywać w odpowiedni sposób w wyniku interakcji z ludźmi (Sullivan, 1953; Horowitz, Vikus, 1986). Postać badanego na rysunku pomijana była tylko w rysunkach nielicznych badanych (3 osoby) z grup bezdomnych z powodu braku środków do życia i braku mieszkania lub pieniędzy na jego utrzymanie. Jednocześnie większość badanych przedstawiała innych ludzi w sposób nieanonimowy, zindywidualizowany. Byli to głównie mężczyźni bezdomni z powodu konfliktów rodzinnych i braku środków utrzymania. Postaci ludzi na ich

rysunkach najczęściej były określane jako ktoś konkretny w otoczeniu, a na rysunku przedstawiane z zachowaniem rysów twarzy i innych elementów indywidualizujących postaci. Są one traktowane jako wskaźniki dobrej komunikacji lub dążenia do niej w interakcjach w przeciwieństwie do rysowania nieodróżnicowanego tłumu ludzi czy symboli. Osoby przedstawiane jako anonimowe pojawiły się najliczniej w rysunkach mężczyzn bezdomnych z powodu braku mieszkania i pieniędzy na jego utrzymanie lub psychopatologii społecznej. Z perspektywy tego znaczenia wydaje się, że kontakty społeczne są istotne dla większości bezdomnych mężczyzn i że uwzględniają oni konieczność i możliwość komunikowania się z innymi.

Jest to informacja ważna ze względu na podejmowane próby pomocy świadczonej osobom bezdomnym i poszukiwania płaszczyzny porozumienia z nimi. Jednocześnie wiedza o związku kolejnych etapów przeżywania bezdomności z konkretnymi trudnościami interpersonalnymi pozwala trafnie planować oddziaływania profilaktyczne. Może też ułatwić rozumienie nieadaptacyjnych zachowań bezdomnych osób w pełniejszy psychologicznie sposób i uchronić je przed kolejnym doświadczeniem odrzucenia czy obciążeniem stereotypami.

Wyjaśnienie ujawnionych różnic w interpersonalnym funkcjonowaniu bezdomnych osób wymaga dalszych badań, ponieważ ujmuje ważny aspekt życia społecznego, a w przypadku prezentowanych wyników także z uwagi na niewielką liczebność badanej grupy.

Wnioski

Przyczyny, które doprowadziły do bezdomności badanych, mają związek z tym, jak badani spostrzegają swoją sytuację społeczną:

- a) mężczyźni bezdomni z powodów rodzinnych czują się wyizolowani społecznie, ale dostrzegają innych ludzi w ich indywidualności i zaznaczają swoją obecność w świecie społecznym;
- b) mężczyźni bezdomni z powodu braku środków do życia i mieszkania swoje relacje z innymi postrzegają jako różnorodne, dostrzegają indywidualność innych ludzi i również zaznaczają swoją obecność w świecie społecznym;

- c) mężczyźni bezdomni z powodu utraty pracy dostrzegają swoje odsunięcie od ludzi, ale nigdy nie oceniają go jako izolacji, czasem nie doceniają swojej obecności wśród innych oraz czasem nie zauważają indywidualnych cech osób w swoim otoczeniu;
- d) mężczyźni bezdomni z powodu psychopatologii społecznej swoje relacje z innymi postrzegają jako różnorodne, czasem nie doceniają swojej obecności wśród innych oraz czasem nie dostrzegają indywidualnych cech osób w swoim otoczeniu.

Czas pozostawania bezdomnym ma związek z nasileniem specyficznych trudności interpersonalnych:

- a) u badanych pozostających bezdomnymi ponad 9 lat stwierdzono istotnie niższy niż u bezdomnych przez okres od 3 do 9 lat poziom nasilenia problemów interpersonalnych, a w szczególności cech charakterystycznych dla wymiaru mściwy/ skoncentrowany na sobie;
- b) badani pozostający bezdomnymi od 3 do 9 lat prezentują największe wśród badanych nasilenie cech charakterystycznych dla wymiaru mściwy/skoncentrowany na sobie, co oznacza, że osoby z tej grupy łatwiej niż pozostali doświadczają gniewu i irytacji oraz je wyrażają, są bardziej pochłonięte rewanżowaniem się, nadmierną walką z innymi, rzadziej czują poparcie innych, rzadziej niż pozostali badani interesują się innymi ludźmi i troszczą o ich potrzeby.

Bibliografia

- Aronson, E. (2005). *Człowiek – istota społeczna*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Auleytner, J., Głąbicka, K. (2001). Kwestia bezdomności. W: J. Auleytner, K. Głąbicka (red.), *Polskie kwestie socjalne na przestrzeni wieków* (s. 91-101). Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Bell, P. A., Greene, Th. C., Fisher, J. D., Baum, A. (2004). Miasto. W: P.A. Bell, Th. C. Greene, J. D. Fisher, A. Baum, *Psychologia środowiskowa* (s. 431-

- 433). Gdańsk: GWP.
- Bartosz, B., Błażej, E. (1995). *O doświadczeniu bezdomności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Basińska, M.A. (w druku). Metody projekcyjne ze szczególnym uwzględnieniem Testu Rorschacha – refleksje na temat aspektów metodologicznych i psychometrycznych
- Braun-Gałkowska, M. (1985). *Test Rysunku Rodziny* Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (2004). Projekcyjny obraz siebie osób przeżywających poczucie osamotnienia. w: B. Kosturbić, B. Mirucka (red.), *Rysunek projekcyjny w badaniach obrazu siebie* (s. 13–24). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (2007). *Poznanie systemu rodzinnego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Chwaszcz, J. (2008). *Osobowościowe i społeczne wyznaczniki funkcjonowania bezdomnych mężczyzn*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Culhane, D.P., Metraux, S., Park, J.M., Schretzman, M., Valente, J. (2007). Testing a Typology of Family Homelessness Based on Patterns of Public Shelter Utilization in Four U.S. Jurisdictions: Implications for Policy and Program Planning. *Housing Policy Debate*, 18(1), 1-28.
- Dębski, M. (2010). Przyczyny bezdomności i powody pozostawania w niej. Typologie i kwestie sporne. W: M. Dębski (red.), *Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty* (s. 52-95). Gdańsk: MISIURO.
- Duda, M. (red.) (2008). *Bezdomność: Trudny problem społeczny*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Duracz-Walczak, A. (2002). Przyczyny wchodzenia w bezdomność i pozostawania bezdomnym. W: A. Duracz-Walczak (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej* (s. 40-44). Warszawa: Regionalne Centrum Informacji i Wspomagania Organizacji Pozarządowych.
- Dymek, M. (1997). *Samoakceptacja drogą do sukcesu*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Falkowski, A. (2004). Spostrzeżenie jako mechanizm tworzenia doświadczenia za

- pomocą zmysłów. W: J. Strelau (red.), *Psychologia* (s. 25-56). Gdańsk: GWP.
- Gliszczyńska, X. (1990). *Skala I-E w Pracy, technika pomiaru*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP,
- Harwas-Napierała, B., Trempała, J. (2003). *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heszen-Niejodek, I. (2004). Iluzoryczność założeń kwestionariuszy samoopisowych. W: M. Fajkowska-Stanik, K. Drat-Ruszczak, M. Marszał-Wiśniewska (red.), *Pułapki metodologiczne w badaniach empirycznych z zakresu psychologii klinicznej* (s. 50-59). Warszawa: Wydawnictwo Academica SWPS.
- Hołyst, B. (2007). Bezdomność. W: B. Hołyst (red.), *Kryminologia* (s. 975-993). Warszawa: Lexis Nexis Wydawnictwo Prawnicze.
- Horney, K. (1980). *Nerwica a rozwój człowieka*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Horowitz, L.M., Alden, L.E., Wiggins, J.S., & Pincus, A.L. (2000). *Inventory of Interpersonal Problems Manual*. San Antonio: The Psychological Corporation. A Haracourt Assessment Company
- Horowitz, L. M., Vitkus, J. (1986). The interpersonal basis of psychiatric symptoms. *Clinical Psychology Review*, 6, 443-469.
- Ito, K., Morikawa, S., Okamura, T., Shimokado, K., Awata, S.(2014). Factors associated with mentall well-being of homeless people in Japan. *Psychiatry And Clinical Neurosciences*, 68(2), 145-153.
- Jażdżikowski, M. (2000). Syndrom bezdomności. *Świat problemów*, 6, 4-7.
- Jung, C.G. (1981). *Archetypy i symbole. Pisma wybrane*. Warszawa: Czytelnik.
- Kłóskowska, A. (1996). *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Kofta, M. (1993). *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*. Poznań: Nakom.
- Kofta, M., Sędek, G. (1993). Wyuczona bezradność: podejście informacyjne. W: M. Kofta (red.), *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność* (s. 171-223). Poznań: Nakom.

- Kofta, M., Doliński, D. (2004). Poznawcze podejście do osobowości. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (s. 561-600). Gdańsk, GWP.
- Lalak, D., Pilch, T. (red.), (1999). *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Lehmann, E.R., Kass, P.H., Drake, C.M., Nichols, S.B. (2007). Risk factors for first-time homelessness in low-income women. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(1), 20-28.
- Maslow, A.H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Nesterowicz-Wyborska, J. (2008). O ekonomicznym wyizolowaniu osób bezdomnych. W: M. Dębski, S. Retowski (red.), *Psychospołeczny profil osób bezdomnych w Trójmieście* (s. 75-91). Gdańsk Uniwersytet Gdański.
- Nęcki, Z. (1996). *Komunikacja międzyludzka*. Kraków: Profesjonalnej Szkoły Biznesu.
- Nowak, A., Wysocka, E. (2001). *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie: elementy patologii społecznej i kryminologii*. Katowice: „Śląsk”.
- Nowakowska, A. (2008) Obraz samych siebie a autostereotyp osób bezdomnych. W: M. Dębski i S. Retowski (red.), *Psychospołeczny profil osób bezdomnych w Trójmieście* (s. 334-352), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Nózka, M. (2007). Styl życia bezdomnego człowieka. W: M. Dębski, Stachura K. (red.), *Oblicza bezdomności* (s. 214-227). Gdańsk: Bernardinum.
- Obuchowski, K. (2000). *Człowiek intencjonalny, czyli o tym, jak być sobą*. Poznań: Rebis.
- Olech, P. (2006). *Aktywizacja zawodowa osób bezdomnych*. Warszawa: FISE.
- Oliwa-Ciesielska, M. (2004). *Piętno nieprzypisania: studium o wyizolowaniu społecznym bezdomnych*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Pawlik-Popielarska, B. (2008). Bezdomność – przypadek, czy nieuchronna konstelacja niektórych zmiennych osobowościowych. W: M. Dębski (red.), *Oblicza bezdomności* (s. 200-207). Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Piekut-Brodzka, D. (2000). *O bezdomnych i bezdomności*. Warszawa: Chrześcijań-

- ska Akademia Teologiczna.
- Pindral, A. (2010). Definicje i typologie bezdomności. W: M. Dębski (red.), *Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty* (s. 31-51). Gdańsk: MISIURO.
- Pervin, L.A. (2002). *Psychologia osobowości*. Gdańska, GWP.
- Retowski, S., Dębska-Cenian, A. (2008). Modele radzenia sobie z sytuacją własnej bezdomności – konsekwencje psychologiczne. W: M. Dębski, S. Retowski (red.), *Psychospołeczny profil osób bezdomnych w Trójmieście* (s. 434-456). Gdańsk: OPTIMA S.A.
- Skarżyńska, K., (1981). *Spostrzeganie ludzi*. Warszawa: PWN.
- Sołtysiak, T. (1997). Powiązania bezdomności z zachowaniami patologicznymi. *Problemy Alkoholizmu*, 2-3, 13-15.
- Stankiewicz, L. (1999). Zjawisko bezdomności. Zarys problematyki. *Edukacja*, 2(66), 166-121.
- Stankiewicz, L. (2002). *Zrozumieć bezdomność*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Stenka, R. (red.) (2011). *Raport z fazy diagnozy*. Gdańsk: Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności.
- Stęplewska-Żakowicz, K. (2009). *Diagnoza psychologiczna*. Gdańsk: GWP.
- Straś-Romanowska, M. (2003). Status metody projekcyjnej jako metody jakościowej. W: M. Łaguna, B. Lachowska (red.), *Rysunek projekcyjny jako metoda badań psychologicznych* (s. 13-30). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sullivan, H.S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.
- Śnieciński, J. M. (red.) (2003). *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (s. 338-442). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Zimbardo, P.G., Ruch, F.L. (1992). *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Streszczenie

Wprowadzenie. Obserwuje się, że przybywa osób bezdomnych. Wśród nich jest wielu pozostających w bezdomności przez coraz dłuższy odcinek czasu. Analizy zjawiska nie pozwalają na wskazanie jednoznacznych przyczyn bezdomności, które – jak się okazuje – są bardzo zindywidualizowane.

Cel badania. Określenie, czy przyczyny i czas trwania w bezdomności różnicują sposób percepcji siebie w relacji z innymi ludźmi oraz nasilenie trudności interpersonalnych prezentowanych przez bezdomnych mężczyzn.

Materiał i metody. Zastosowano trzy metody badawcze: Inwentarz Problemów Interpersonalnych (IIP-32). Leonarda M. Horowitz, Lynna E. Aldena, Jerry'ego S. Wigginsa i Aarona L. Pincusa, psychorysunek na temat „Ja wśród ludzi” i wywiad na temat aktualnej sytuacji życiowej bezdomnego. Przebadano 58 bezdomnych mężczyzn, których średnia wieku wynosiła 49,84 lat, w przedziale od 24 do 68 lat.

Wyniki. Przyczyny bezdomności nie różnicują częstości występowania problemów interpersonalnych, lecz różnicują sposób rysowania siebie w kontekście innych ludzi. Bezdomni mężczyźni w zależności od przyczyny bezdomności różnicują wielkość dystansu między postaciami na rysunku – pomiędzy badanym a innymi osobami. Pominięcie siebie na rysunku zdarzało się tylko w grupach mężczyzn bezdomnych z powodu utraty pracy i patologii społecznych. Postaci anonimowych, nieokreślanych jako rodzina, znajomi, przyjaciele lub obcy, najczęściej nie rysowali mężczyźni bezdomni z powodu braku mieszkania i środków do życia oraz z powodów rodzinnych.

Długość bycia bezdomnym różnicuje natomiast występowanie trudności interpersonalnych w tej grupie. Dotyczy to przede wszystkim ogólnego nasilenia problemów, głównie w zakresie wymiaru mściwy/skoncentrowany na sobie. Dalsze analizy wykazały, że najbardziej różnią się między sobą osoby bezdomne przez przeciętnie długi czas i osoby najdłużej bezdomne. Najwięcej problemów interpersonalnych ujawniają osoby pozostające w bezdomności przez średnio długi okres w porównaniu z osobami pozostającymi w bezdomności najdłużej.

Konkluzja. W procesie pomocy osobom bezdomnym należy wziąć pod uwagę

powody bezdomności i czas jej trwania, bo pełni to istotną rolę w ich sposobie percepcji siebie i innych ludzi oraz rozwoju problemów interpersonalnych.

Słowa kluczowe: bezdomni mężczyźni, problemy interpersonalne, percepcja siebie

Reasons and time in the homelessness of men and their perception of themselves in relationships with other people

Abstract

Introduction. At present, the number of homeless people increases. Among them there are many remaining in homelessness for longer time. Analysis of the phenomenon did not allow unequivocal indication as to the causes of homelessness; they turn out to be very individualized.

Aim of the study. do the causes and duration of homelessness differentiate the way of the perception themselves in of relationships with other people and the severity of interpersonal problems presented by homeless men.

Material and methods. We used three research methods: Inventory of Interpersonal Problems (IIP-32) by Leonard M. Horowitz, Lynn E. Alden, Jerry S. Wiggins and Aaron L. Pincus, psychodrawing on "I am among the people" and an interview about the situation of the homeless. We examined 58 homeless men at the mean age of 49.84 years ranging from 24 to 68 years.

Results. Causes of homelessness do not discriminate between the incidences of interpersonal problems, but differentiate a way of drawing themselves in the context of other people. Homeless men, depending on the causes of homelessness, differentiate the size of the distance between persons in the picture - between the tested person and others. Omission of him in the picture happened only in the groups of men homeless due to job loss and social pathologies. Anonymous person, not identified as a family, acquaintances, friends or strangers often do not draw men homeless because of lack of housing and livelihoods and family reasons.

Length of being homeless differentiate the severity of interpersonal problems, concerns mainly their overall severity, mainly in the fields of - vindictive / self-centered. Further analysis showed that there was the biggest differ between people with moderate time of being homeless and with the longest time. Most interpersonal problems are disclosed by persons of medium remaining in homelessness if compared to those with the longest time being homeless.

Conclusion. In the process of helping the homeless one should take into account the reasons why they became homeless and the duration of homelessness, because they play important role in the perception of other people and the development of interpersonal problems.

Key words: homeless men, interpersonal problems, perception of each other